

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 3 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 3

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 3

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

"Ўтмишга назар" илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети*

Зияева Доно Ҳамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчеҳра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент
кимё - технология институти*

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна

*тарих фанлари номзоди, Ўзбекистон
давлат жаҳон тиллари университети доценти*

Эргашева Юлдуз Алимовна

*Тарих фанлари доктори, профессор
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти*

Теймураз Ахалмосулишвили

*профессор, Телавский государственный университет,
Грузия*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Ташқи ишлар
вазирлиги қошидаги Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси*

Толипов Файзулла Саидович

*Тошкент давлат техника университети доценти,
тарих фанлари номзоди*

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Арипджанов Отабек КУШОН БАҚТРИЯСИНИНГ СУЯК ЎЙМАКОРЛИГИДАГИ ТАСВИРЛАРНИНГ БАДИИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РАМЗЛАРИ.....	4
2.Абдураззоқов Сайдулло ЯНГИ ПЕДАГОГИК ВА ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ: ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ ВА МОҲИЯТИ.....	11
3.Икромов Нозим КАВИЙЛАР ТАСВИРЛАНГАН БАҚТРИЯ БУЛЛАСИ.....	19
4.Йўлдошева Зубайда, Боқиев Анвар ЁЗМА МАНБАЛАРНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ....	24
5.Носиров Бунёд, Носирова Феруза ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА УНГА АҲОЛИ ЭҲТИЁЖИНИНГ ОРТИБ БОРИШИ (СОВЕТ ҲУКУМАТИ ЙИЛЛАРИДА).....	32
6.Пардаев Тошкентбой, Бўронов Абдулҳаким ЖАНУБИЙ ЎЗБЕКИСТОНДА ПАХТАЧИЛИК САНОАТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ: НАТИЖАЛАР ВА МУАММОЛАР.....	41
7.Саматова Феруза, Қурбонов Бекжон ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА СЎҒДИЁННИНГ БУЮК ИПАК ЙЎЛИДА АМАЛГА ОШИРГАН МАДАНИЙ АЛОҚАЛАР ТАРИХИ.....	49
8.Толипов Файзулла, Ахророва Севара ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ДАСТЛАБКИ ЙИЛЛАРИДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ВА ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ХУСУСИДА.....	54
9.Тогаев Мамаразоқ ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА ТИББИЁТ СОҲАСИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ.....	63
10.Юлдашев Авазбек ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШ РАҲБАР КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ТИЗИМИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАР ХУСУСИДА.....	68
11.Қозоқов Тоҳиржон ХОНЗОДАБЕГИМ.....	76
12.Рискулов Шахжохон Д.Н.ЛОГОФЕТ ТАДҚИҚОТЛАРИДА РОССИЯ-АФҒОНИСТОН МУНОСАБАТЛАРИ.....	81

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Қозоқов Тохиржон,
Наманган давлат университети
“Миллий ғоя, маънавият асослари ва
ҳуқуқ таълими” кафедраси доценти,
тарих фанлари номзоди
qozoqov69@mail.ru

ХОНЗОДАБЕГИМ

For citation: Kozokov Tohirjon. KHANZODABEGIM. Look to the past. 2020, vol. 3, issue 3, pp. 76-80

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-3-11>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада темурийлар салтанатидаги машҳур аёллардан бири, давлат ва жамоат арбоби Бобурнинг опаси Хонзодабегимнинг ҳаёт йўли ёритилган. Хонзодабегимнинг маънавий дунёси, давлат бошқарувидаги иштироки, бобурийлар давлатининг ташкил топишидаги ўрни ва бошқа жиҳатларига эътибор қаратилган.

Таянч сўзлар: Бобур, Хонзодабегим, Шайбонийхон, Ҳумоюн, Кобул, Ҳиндистон, Самарқанд, Шоҳ Исмоил, қамал, очлик, Қандаҳор, сулҳ, никоҳ, Бенгалия, Бихар, Шершоҳ Сурий, шаҳзода.

Қозоқов Тохиржон,
кандидат исторических наук, доцент кафедры
Национальной идеи, основы духовно-правового воспитания
Наманганского государственного университета
qozoqov69@mail.ru

ХАНЗОДАБЕГИМ

АННОТАЦИЯ

В статье рассказывается о жизни одной из самых известных женщин тимуридского государства, сестры государственного деятеля Бобура Ханзодабегима. Её духовный облик, роль в управлении и формировании государства Бабуридов

и многом другом.

Ключевые слова: Бабур, Хонзодабегим, Шейбани Хан, Хумоюн, Кабул, Индия, Самарканд, Шах Исмаил, Осада, Голод, Кандагар, Мир, Брак, Бенгальский, Бихар, Шери Шах, Принц.

Kozokov Tohirjon,
associate professor of the department of
National ideology, Spiritual basis and
Law education, candidate of historical sciences
Namangan State University
qozoqov69@mail.ru

KHANZODABEGIM

ANNOTATION

The article tells about the life of one of the most famous women of the Timurid state, the sister of statesman Bobur Hanzodabegim. Her spiritual appearance, role in the management and formation of the state of the Baburids and much more.

Key words: Babur, Khanzodabegim, Sheibani Khan, Humoyun, Kabul, India, Samarkand, Shah Ismail, Siege, Hunger, Kandahar, Peace, Marriage, Bengali, Bihar, Sheri Shah, Prince.

Долзарблиги: Амир Темур ва темурийлар даври тарихи баён этилган кўплаб мақола ва асарларда темурий мирзолар ва уларнинг фаолияти кенг ёритиб ўтилган. Мазкур даврда юрт тинчлигини таъминлаш, урушларнинг олдини олиш, мамлакат ободончилиги, илм-фаннинг гуллаб-яшнашида темурий маликаларнинг ҳам ўз ўринлари бор.

Темурий шаҳзода Умаршайх мирзонинг тўнғич қизи Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг туғишган опаси Хонзодабегим ана шундай аёллардан бири эди. Хонзодабегим ҳижрий 882 (милодий 1478) йилда дунёга келган [5.35 б]. Онаси Қутлуғ Нигорхоним Юнусхоннинг иккинчи қизи эди. Қутлуғ Нигорхонимнинг онаси Эсан Давлатбегим эди.

Қутлуғ Нигорхоним Умаршайх мирзодан икки фарзанд кўради. Бири, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, иккинчиси эса Хонзодабегим эди [3.221 б].

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг кейинги ҳаёти, сулола тақдири, қолаверса, машҳур бобурийлар сулоласига асос солиниши ва улкан империянинг ташкил топишини бу аёлсиз тасаввур этиб бўлмайди. "Бобурнома" асарида Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўз опаси ҳақида қисқача маълумотларни ёзиб қолдирган. Яъни, Хонзодабегим Умаршайх Мирзонинг катта қизи эканлигини, Самарқанд қамали пайтида қўлга тушиб асир бўлганлигини, Муҳаммад Шайбонийхон унга уйланиб, бир ўғил кўрганлигини ёзади. Шунингдек, Шоҳ Исмоил Шайбонийхонни Марвда енгач, Хонзодабегимни укаси Бобур саройига ҳурмат билан юборганлигини баён қилган [2.11 б].

Методлар:

Бобурнинг ўша давр воқеалари ҳақидаги эсдаликларини ўқир эканмиз, у ўз опаси олдида бир умр қарздор эканлигини изҳор этмоқчи бўлганлигини англаш қийин эмас. "Бобурнома"нинг кейинги саҳифаларида муаллиф баъзи ўринларда

Шайбонийхондан енгилишининг сабабларини изоҳлашга ҳаракат қилган. Бу ҳолатни ҳам айни пайтда укасининг келажаги ва қолаверса бутун сулоланинг тақдири учун ўз умрини бахшида этган аёлга бўлган ҳурмат сифатида қабул қилиш мумкин.

Бобур Самарқанд қамали узоққа чўзилганлигини, ҳеч тарафдан захира ва кўмак келмаганлигини, ҳатто Шайбонийхоннинг феъл-у-атворини яхши биладиган Султон Ҳусайн мирзодек соҳиб тажрибалик подшоҳ ҳам, Бадиуззамон мирзо ҳам, Қундуз ҳукмдори Ҳисравшоҳ ҳам на моддий, на ҳарбий ёрдам бермаганликларини афсус билан хотирлайди. Натижада, қамалда қолган Бобур Шайбонийхон шартларига рози бўлиб, у билан сулҳ тузишга рози бўлади [2.85,89 б]. Бобур Самарқандни тарк этганда опаси қўлга тушганлигини ёзади. Бироқ, воқеа асли бошқача бўлган эди.

Бобур мирзо бу ўринда тарихий воқеаларни ҳаққоний ифодалайди, лекин, у ўз асарида айта олмаган ёки айтишга ботинмаган жараёнларни унинг қизи Гулбаданбегим ўзининг "Ҳумоюннома" асарида атрофлича баён этади. Яъни, шу пайтда Шайбонийхон сулҳ шарти сифатида унинг опаси Хонзодабегимни хотинликка сўраганлиги, шундагина сулҳ тузилишини билдирган эди: "...Ана шундай вақтда Шоҳбекхон "агар ўз синглингиз Хонзодабегимни менга берсангиз, орамизда сулҳ тузилади ва иттифоқчилик алоқалари ўрнатилади", дейди. Натижада, Хонзодабегимни хонга турмушга бериб, ўзларининг қайтишлари зарур бўлди", деб ёзилади. [6.29 б].

Мазкур вазиятда Бобурнинг ҳам Хонзодабегимнинг бу шартга рози бўлмасликдан бошқа чоралари йўқ эди. Темурийлар давлатини муқаррар инқироздан қутқариб қолиши мумкин бўлган, шундай истейдод ва қобилиятга эга бўлган ягона шахс унинг укаси эканлигини фикримизча, Хонзодабегим ҳам, Бобур ҳам бирдек тўғри тушунишган. Шу боис, гарчи оғир бўлса-да, бу шартга кўнишган.

Ўз укасининг ашаддий ғанимига турмушга чиқиш ва у билан бирга яшашга майл билдириш ҳамма даврда ҳам ҳар қандай аёлнинг ҳам қўлидан келаверган эмас.

Очарчилик туфайли қамалдагилар ит ва эшак гўштини ея бошлаган эди. Ҳатто отларга егулик ем-ҳашак ҳам қолмаган эди. Айни пайтда кишилар ҳаётини сақлаб қолишнинг ягона йўли - бу сулҳга келишиш эди.

Муҳаммад Солиҳнинг "Шайбонийнома" асарида мазкур воқеалар баёнига кенгроқ ўрин бериб ўтилган. Яъни, шаҳар аҳлининг ночор аҳволда қолганлигини билиб, Шайбонийхон орага сулҳ сўзини солади. Шартга кўра, Хонзодабегим Шайбонийхоннинг никоҳига кириши лозим эди [4.110 б].

Бобурмирзо қамалдан чиқиб Қанбар Али ва Қосимбек каби сафдошлари билан Дизак (Жиззах)га келади. Қалъа ҳокими уларнинг ҳурматларини жойига қўйган ҳолда кутиб олади [2.86 б].

Тадқиқот натижалари:

Самарқандда Шайбонийхон ҳарамидан қолган маликанинг кейинги тақдири қандай бўлганлиги тўғрисидаги айрим маълумотлар Ҳофиз Таниш Бухорийнинг "Абдуллонома", Мирзо Муҳаммад Ҳайдарнинг "Тарихи Рашидий" асарларида келтирилган. "Абдуллонома" асарида Хонзодабегимни Шайбонийхонни талоқ қилиб, Сайид Отанинг сайидларидан бирига (хотинликка) берганлиги ёзилган эди [1.59 б]. "Тарихи Рашидий" асарида эса Хонзодабегимнинг кейинги эри Марвда Шоҳ Исмоил билан бўлган жангда ўлганлигини, Бобур мирзо синглиси эканлигини билган Шоҳ уни акаси ҳузурига Кобулга юборганлигини ёзади [3.331 б].

Мирзо Муҳаммад Ҳайдарнинг ёзишича, Шайбонийхон Хонзодабегимни Бобур мирзо учун ўч олишидан хавфсираганлиги учун ҳам талоқ қилган эди. Хонзодабегим укаси Бобур мирзо саройига келгач, умрини салтанат ривожи, шаҳзодалар камоли учун бахшида этди. Бобур ҳазратлари Раъно Сангони енганидан кейин 1528 йилнинг ёз ойларида Хонзодабегим ҳам Ҳиндистонга таклиф этилади. Ва уни кутиб олиш учун подшоҳнинг ўзи ва барча маликалар Навгиронгача келишади.

Бобур мирзо вафотидан кейин сарой аҳли сулолавий ички масала ва муаммолар юзасидан бевосита унга юзланишади. У шаҳзодалар ўртасидаги келишмовчиликларни олдини олиб, уларни келиштиришга интилган. Базмларда Ҳумоюн подшоҳ ва Хонзодабегим бир кўрпачага ўтқазилган. Унинг ўнг томонидан эса, бошқа нуфузли маликалар жой олишган[6.53б].

Шаҳзодаларнинг тўйларини ўтказишда ҳам Хонзодабегим бевосита бош-қош бўлган. Хонзодабегим ўзининг қатъиятлилиги, давлат сиёсатига оид масалаларни ҳам тўғри ҳал қила олиш қобилияти ва илмига эга эканлиги билан кўзга ташланиб турган.

Ҳумоюн подшоҳнинг ўғли Жалолиддин Муҳаммад Акбарни Хонзодабегим тарбиясига топширганлар. Гулбаданбегим жумладан: "...Жалолиддин Муҳаммад Акбар подшоҳ икки ярим ёшда эдилар. аммам олиб тарбияладилар. Уни жуда яхши кўриб, оёқ-қўлларини ўпиб, худди менинг укам - Бобур подшоҳнинг қўл-оёқларига ўхшайди, (ўзи) эса бутунлай ўхшайди", деганлигини ёзиб қолдирган эди [6.84б].

Ҳумоюн подшоҳ куч тўплаб 1544 йил Хуросондан Қандаҳорга келаётганини эшитган Комрон Мирзо ака-укаларни келиштириб қўйиш ва яраштириш учун Хонзодабегимни олдига воситачи қилиб юборади. Шаҳзодалар ички сиёсий низоларни ҳал этиш учун яна Хонзодабегимга мурожаат қилишади.

Демак, Хонзодабегим умрининг сўнгги даврлари ҳам валиаҳд шаҳзодалар тарбияси-ю, сулолавий-сиёсий масалалар билан боғлиқ ҳолда кечган. Шундай бир шароитда Хонзодабегим Қандаҳорга келади. Ҳумоюн Мирзо Қандаҳорни қирқ кун қамал қилгач, Комрон Мирзо Кобулга қараб чекинади. Шунда Ҳумоюн уни таъқиб этиб, йўлга тушади. Хонзодабегим ҳам унга ҳамроҳ бўлади. Аммо, Кобулҳақ деган жойга етганда, иситма туфайли уч кун ётиб қолади. Табибларнинг барча қилган муолажалари наф бермайди. Ва у, ҳижрий 951 йилнинг тўртинчи куни (1544 йил 4 апрел) 66 ёшида оламдан ўтади. Уни ўша жойнинг ўзига дафн этдилар. Гулбаданбегимнинг шоҳидлик беришича, орадан уч ой ўтгач, унинг ҳокини Бобур ҳазратларининг мақбарасига олиб бориб қайтадан дафн этадилар.

Хулосалар:

Хонзодабегим номи тарих саҳифаларида ибратли, машаққатли, изтиробли ҳаёт йўлига эга бўлган аёл сифатида муҳрланди. У укаси Бобур Мирзо билан таҳликали, суронли йиллар машаққатини, қийинчиликларини, бирдек туриб бошидан ўтказди. Жондан азиз инисининг ҳаёти, сулоласи тақдири учун ҳар қандай хўрланишларга ҳам рози бўлди.

Иқтибослар/Сноски/References

- [1] Абдулланомма. -Тошкент: Шарқ, 1999. (Abdullanoma (1999). -Tashkent: East)
- [2] Бобурнома. -Тошкент: Юлдузча, 1989. (Boburnoma (1989) -Tashkent: Star)
- [3] Мирзо Муҳаммад Ҳайдар. Тарихи Рашидий. -Тошкент: Ўзбекистон, 2011.

(Mirzo Muhammad Haydar. History Rashidiy (2011). -Tashkent: Uzbekistan

[4]Муҳаммад Солиҳ. Шайбонийнома.-Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. (Muhammad Salih. Shayboniynoma (1989) . -Tashkent: Publishing House of Literature and Art)

[5] Файзиев Т. Темурий маликалар. -Тошкент: Ўзбекистон, 2013. (Fayziyev T Princesses of Temuriy (2013). -Tashkent: Uzbekistan)

[6] Ҳумоюннома.-Тошкент: Маънавият, 1998. (Humoyunnoma (1998) Tashkent: Spirituality 1998.)

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№3 (2020)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000